Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 25ης Σεπτεμβρίου 2025 [1]

Υπόθεση C-350/24

HJ
κατά
Crédit agricole Corporate & Investment Bank

[αίτηση του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας – Οδηγία 2006/54/ΕΚ – Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης – Μεταφορά της οδηγίας αυτής στο δίκαιο άλλου κράτους μέλους – Σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία – Εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης σε πραγματικά περιστατικά προγενέστερα της αποχώρησης σε δικαστική διαδικασία που κινήθηκε πριν από την αποχώρηση – Ασφάλεια δικαίου – Μη αναδρομικότητα – Αποτελεσματική δικαστική προστασία»

Brexit means Brexit [2].

I. Εισαγωγή

1. Υφίσταται υποχρέωση *βάσει του δικαίου της Ένωσης*, παρά το Brexit, να εξακολουθήσουν να εφαρμόζονται, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης, διατάξεις που έχει θεσπίσει προηγουμένως το Ηνωμένο Βασίλειο για τη μεταφορά του δικαίου της Ένωσης στο εσωτερικό του δίκαιο; Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) υποβάλλει το ερώτημα αυτό στο Δικαστήριο σε σχέση με μια «παλαιά υπόθεση». Η υπόθεση αυτή αφορά πραγματικά περιστατικά που έλαβαν χώρα στο Ηνωμένο Βασίλειο πολύ πριν από την αποχώρησή του από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα οποία οδήγησαν στην άσκηση αγωγής ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων πριν από την εν λόγω αποχώρηση.

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

[2] Τερέζα Μέι, 11 Ιουλίου 2016, https://www.youtube.com/watch?v=zV6n6zNVw_I.

2. Η ουσία της υπόθεσης αφορά μια διάταξη της οδηγίας για την ίση μεταχείριση [3] σχετικά με το βάρος αποδείξεως σε περίπτωση φερόμενης διακριτικής μεταχειρίσεως λόγω φύλου. Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) ζητεί να διευκρινιστεί αν η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο πρέπει, βάσει του δικαίου της Ένωσης, να ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία ή αν είναι δυνατή η άμεση εφαρμογή της διατάξεως της οδηγίας. Ωστόσο, το δίκαιο της Ένωσης απαιτεί την εφαρμογή των εν λόγω εργαλείων μόνον εάν, παρά την αποχώρηση, εξακολουθεί να εφαρμόζεται σε τέτοιες παλαιές υποθέσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο. Για να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, είναι αναγκαία η ερμηνεία του άρθρου 50 ΣΕΕ και της Συμφωνίας αποχώρησης [4].

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το διεθνές δίκαιο

3. Το άρθρο 70, παράγραφος 1, της Σύμβασης της Βιέννης της 23ης Μαΐου 1969 για το δίκαιο των Συνθηκών [5] (στο εξής: Σύμβαση της Βιέννης) ρυθμίζει τις συνέπειες της λήξεως μιας συνθήκης:

«Εξαιρέσει της περιπτώσεως καθ' ην η συνθήκη άλλως ορίζει ή καθ' ην τα συμβαλλόμενα μέρη άλλως συνεφώνησαν, η λήξις της συνθήκης κατά τας διατάξεις αυτής ή συμφώνως προς την παρούσαν σύμβασιν:

α) καθιστά τα συμβαλλόμενα μέρη ελεύθερα πάσης υποχρεώσεως περαιτέρω εφαρμογής της συνθήκης,

β) δεν επιδρά επί οιουδήποτε δικαιώματος, υποχρεώσεως ή νομικής καταστάσεως των συμβαλλομένων, δημιουργηθείσης κατά την εφαρμογήν της συνθήκης, προ της λήξεώς της.»

B. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Το πρωτογενές δίκαιο

4. Το άρθρο 50, παράγραφοι 1 έως 3, ΣΕΕ ρυθμίζει τα αποτελέσματα της αποχώρησης από την Ένωση και τη συμφωνία για την αποχώρηση:

«1. Κάθε κράτος μέλος μπορεί να αποφασίσει να αποχωρήσει από την Ένωση, σύμφωνα με τους εσωτερικούς συνταγματικούς του κανόνες.

2. Το κράτος μέλος που αποφασίζει να αποχωρήσει γνωστοποιεί την πρόθεσή του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Υπό το πρίσμα των προσανατολισμών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, η

[3] Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (ΕΕ 2006, L 204, σ. 23).

[4] Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7), η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την απόφαση (ΕΕ) 2020/135, της 30ής Ιανουαρίου 2020 (ΕΕ 2020, L 29, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε τελευταία με την απόφαση 2/2024 της μικτής επιτροπής που θεσπίστηκε με τη συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας, της 16ης Μαΐου 2024, για την προσθήκη μιας προσφάτως εκδοθείσας πράξης της Ένωσης στο παράρτημα 2 του πλαισίου του Ουίνδσορ (ΕΕ L, 2024/2134).

[5] *United Nations Treaty Series*, τόμος 1155, σ. 331.

Ένωση προβαίνει σε διαπραγματεύσεις και συνάπτει με το εν λόγω κράτος συμφωνία που καθορίζει τις λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αποχώρησή του, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των μελλοντικών του σχέσεων με την Ένωση. […]

3. Οι Συνθήκες παύουν να ισχύουν στο εν λόγω κράτος από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμφωνίας αποχώρησης ή, ελλείψει τέτοιας συμφωνίας, δύο έτη μετά τη γνωστοποίηση που μνημονεύεται στην παράγραφο 2, εκτός εάν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε συμφωνία με το εν λόγω κράτος μέλος, αποφασίσει ομόφωνα την παράταση της προθεσμίας αυτής.»

2. Η Συμφωνία αποχώρησης

5. Το τέταρτο εδάφιο του προοιμίου της Συμφωνίας αποχώρησης υπενθυμίζει το άρθρο 50 ΣΕΕ:

«ΥΠΕΝΘΥΜΙΖΟΝΤΑΣ ότι, σύμφωνα με το άρθρο 50 της ΣΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 106α της Συνθήκης Ευρατόμ, και βάσει των ρυθμίσεων που προβλέπονται στην παρούσα συμφωνία, το δίκαιο της Ένωσης και της Ευρατόμ στο σύνολό του παύει να εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας συμφωνίας».

6. Το έβδομο εδάφιο του προοιμίου της Συμφωνίας αποχώρησης υπογραμμίζει τον σκοπό της ασφάλειας δικαίου:

«ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΑ να διασφαλίσουν την εύτακτη αποχώρηση μέσω διαφόρων διατάξεων διαχωρισμού με στόχο την αποτροπή διαταράξεων και την παροχή ασφάλειας δικαίου στους πολίτες και στους οικονομικούς φορείς καθώς και στις δικαστικές και διοικητικές αρχές στην Ένωση και στο Ηνωμένο Βασίλειο, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο οι σχετικές διατάξεις διαχωρισμού να αντικατασταθούν από τη συμφωνία ή τις συμφωνίες σχετικά με τη μελλοντική σχέση».

7. Τα άρθρα 66 και 67 της Συμφωνίας αποχώρησης προβλέπουν μεταβατικές διατάξεις για θέματα αστικού δικαίου:

«Άρθρο 66

Εφαρμοστέο δίκαιο σε συμβατικές και εξωσυμβατικές υποθέσεις

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι ακόλουθες πράξεις εφαρμόζονται ως εξής:

α) ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [6] εφαρμόζεται ως προς συμβάσεις που συνάφθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου·

β) ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [7] εφαρμόζεται ως προς ζημιογόνα γεγονότα, εάν τα εν λόγω γεγονότα επήλθαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου.

6 Κανονισμός, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6).

7 Κανονισμός, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II) (ΕΕ 2007, L 199, σ. 40).

Άρθρο 67

Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων, και σχετική συνεργασία μεταξύ κεντρικών αρχών

1. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς και στα κράτη μέλη σε περιπτώσεις στις οποίες εμπλέκεται το Ηνωμένο Βασίλειο, σε σχέση με αγωγές που ασκήθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και σε σχέση με διαδικασίες ή ενέργειες που σχετίζονται με τέτοιου είδους αγωγές σύμφωνα με τα άρθρα 29, 30 και 31 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [8], το άρθρο 19 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2201/2003 [9] ή τα άρθρα 12 και 13 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 4/2009 του Συμβουλίου [10],

α) οι διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1215/2012·

β) οι διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 [11], του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 6/2002 [12], του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2100/94 [13], του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [14] και της οδηγίας 96/71/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [15]·

γ) οι διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2201/2003·

δ) οι διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 4/2009.

2. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς και στα κράτη μέλη σε περιπτώσεις στις οποίες εμπλέκεται το Ηνωμένο Βασίλειο, οι ακόλουθες πράξεις ή διατάξεις εφαρμόζονται ως εξής σε σχέση με την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, δημόσιων εγγράφων, δικαστικών συμβιβασμών και συμφωνιών:

α) ο κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1215/2012 εφαρμόζεται στην αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων οι οποίες εκδίδονται σε σχέση με αγωγές που ασκήθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και σε δημόσια έγγραφα που συντάχθηκαν ή καταχωρίστηκαν επισήμως, καθώς και σε δικαστικούς συμβιβασμούς που εγκρίθηκαν ή συνήφθησαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου·

8 Κανονισμός, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1).

9 Κανονισμός του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1).

10 Κανονισμός, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής (ΕΕ 2009, L 7, σ. 1).

11 Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

12 Κανονισμός του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L 3, σ. 1).

13 Κανονισμός του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1994, για τα κοινοτικά δικαιώματα επί φυτικών ποικιλιών (ΕΕ 1994, L 227, σ. 1).

14 Κανονισμός, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

15 Οδηγία, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 18, σ. 1).

β) οι διατάξεις περί αναγνώρισης και εκτέλεσης του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2201/2003 εφαρμόζονται σε αποφάσεις οι οποίες εκδίδονται σε σχέση με αγωγές που ασκήθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και σε έγγραφα που συντάχθηκαν ή καταχωρίστηκαν επισήμως ως δημόσια έγγραφα, καθώς και σε συμφωνίες που συνήφθησαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου·

γ) οι διατάξεις περί αναγνώρισης και εκτέλεσης του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 4/2009 εφαρμόζονται σε αποφάσεις οι οποίες εκδίδονται σε σχέση με αγωγές που ασκήθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, καθώς και σε δικαστικούς συμβιβασμούς που εγκρίθηκαν ή συνήφθησαν και σε δημόσια έγγραφα που συντάχθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου·

δ) ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 805/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [16] εφαρμόζεται σε αποφάσεις που εκδίδονται σε σχέση με αγωγές που ασκήθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, καθώς και σε δικαστικούς συμβιβασμούς που εγκρίθηκαν ή συνήφθησαν και σε δημόσια έγγραφα που συντάχθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, υπό την προϋπόθεση ότι η αίτηση πιστοποίησης ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου υποβλήθηκε πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου.

[…]»

8. Σύμφωνα με το άρθρο 126 της Συμφωνίας αποχώρησης, η μεταβατική περίοδος έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2020. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το δίκαιο της Ένωσης εξακολουθούσε να εφαρμόζεται για το Ηνωμένο Βασίλειο και εντός αυτού, με την επιφύλαξη ορισμένων συγκεκριμένων εξαιρέσεων που προβλέπονται στα άρθρα 127 έως 131.

3. Η οδηγία για την ίση μεταχείριση

9. Η αιτιολογική σκέψη 30 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση αφορά το καθεστώς του βάρους αποδείξεως που προβλέπεται στο άρθρο 19:

«Η έγκριση κανόνων σχετικά με το βάρος αποδείξεως διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Όπως έκρινε το Δικαστήριο, θα πρέπει να προβλεφθεί ότι το βάρος αποδείξεως μετακυλίεται στον εναγόμενο όταν τεκμαίρεται διάκριση, με εξαίρεση στην περίπτωση διαδικασίας όπου εναπόκειται στο δικαστήριο ή άλλο αρμόδιο εθνικό φορέα να διερευνήσει τα πραγματικά περιστατικά. Είναι πάντως αναγκαίο να διευκρινισθεί ότι η εκτίμηση των γεγονότων από τα οποία μπορεί να τεκμαρθεί η ύπαρξη άμεσης ή έμμεσης διάκρισης εξακολουθεί να υπάγεται στην αρμοδιότητα των αρμόδιων εθνικών φορέων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο ή την εθνική πρακτική. Επιπλέον, τα κράτη μέλη δύνανται, σε κάθε στάδιο της διαδικασίας, να θεσπίζουν αποδεικτικούς κανόνες ευνοϊκότερους για τον ενάγοντα.»

10. Το άρθρο 19, παράγραφος 1, της οδηγίας για την ίση μεταχείριση ρυθμίζει το βάρος αποδείξεως:

«1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα, σύμφωνα με τα εθνικά τους δικαστικά συστήματα, ώστε να επιβάλλεται στον εναγόμενο να αποδείξει ότι δεν υπήρξε παραβίαση της

[16] Κανονισμός, της 21ης Απριλίου 2004, για τη θέσπιση ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου για μη αμφισβητούμενες αξιώσεις (ΕΕ 2004, L 143, σ. 15).

αρχής της ίσης μεταχείρισης, όταν πρόσωπο που κρίνει ότι θίγεται από τη μη τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης επικαλείται, ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης αρμόδιας αρχής, πραγματικά περιστατικά από τα οποία τεκμαίρεται η ύπαρξη άμεσης ή έμμεσης διάκρισης.»

Γ. Το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου

11. Το άρθρο 136 του Equality Act 2010 (νόμου του 2010 περί ισότητας) («Βάρος αποδείξεως») μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 19 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση:

«1. Το παρόν άρθρο εφαρμόζεται σε κάθε διαδικασία που αφορά παράβαση του παρόντος νόμου.

2. Εάν υφίστανται πραγματικά περιστατικά βάσει των οποίων το δικαστήριο δύναται να αποφασίσει, ελλείψει οποιασδήποτε άλλης εξήγησης, ότι ένα πρόσωπο (Α) παρέβη τις οικείες διατάξεις, το δικαστήριο οφείλει να δεχθεί ως αποδεδειγμένη την εν λόγω παράβαση.

3. Η παράγραφος 2, ωστόσο, δεν εφαρμόζεται αν ο Α αποδείξει ότι δεν παρέβη τις οικείες διατάξεις.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά και η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

12. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εκθέτει τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως ως εξής, χωρίς να παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία των γαλλικών δικαστηρίων.

13. Η HJ απασχολείτο στην Crédit Agricole Corporate & Investment Bank (στο εξής: CACIB) από τις 17 Ιανουαρίου 2007. Η σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου. Στο τέλος, κατείχε θέση ειδικού στα συστήματα πληροφόρησης πελατών σε μία από τις εγκαταστάσεις της τράπεζας εντός του κράτους αυτού, προτού τεθεί σε αναρρωτική άδεια από τις 28 Αυγούστου 2013.

14. Στις 23 Σεπτεμβρίου 2013 η HJ άσκησε ενώπιον του conseil de prud'hommes de Nanterre (δικαστηρίου εργατικών διαφορών της Nanterre, Γαλλία) εργατική αγωγή, με την οποία, επικαλούμενη τη σύμβαση εργασίας, προέβαλε αξιώσεις στηριζόμενες σε διακριτική μεταχείριση λόγω του φύλου της και σε ηθική παρενόχληση. Με απόφαση της 26ης Ιουνίου 2019, το ως άνω δικαστήριο απέρριψε την αγωγή.

15. Η HJ άσκησε έφεση ενώπιον του cour d'appel de Versailles (εφετείου Βερσαλλιών, Γαλλία). Με απόφαση της 27ης Μαΐου 2021, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η HJ δεν εξέθετε τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά που θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη προκειμένου να συναχθεί ότι υπέστη διακριτική μεταχείριση κατά την έννοια των άρθρων 13 έως 19 και 136 του Equality Act 2010 (νόμου του 2010 περί ισότητας) του Ηνωμένου Βασιλείου. Το εν λόγω δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι δεν είχε αποδειχθεί η ύπαρξη παρενόχλησης λόγω διακρίσεων, κατά την έννοια του άρθρου 26, και αντιποίνων, κατά την έννοια του άρθρου 27 του ίδιου νόμου.

16. Η HJ άσκησε αναίρεση ενώπιον του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία).

17. Οι διάδικοι διαφωνούν, μεταξύ άλλων, ως προς το αν, παρά την εν τω μεταξύ αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, υφίσταται υποχρέωση, βάσει του δικαίου της Ένωσης, ερμηνείας του Equality Act 2010 (νόμου του 2010 περί ισότητας) και, ειδικότερα, του κανόνα περί βάρους αποδείξεως του άρθρου 136 σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως σύμφωνα με το άρθρο 19 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση.

18. Κατά συνέπεια, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

1) Έχει η Συμφωνία αποχώρησης την έννοια ότι δικαστής ο οποίος αποφαίνεται μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου πρέπει να θεωρήσει τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου με την οποία μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 19 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση ως νομοθεσία κράτους μέλους περί μεταφοράς οδηγίας, όταν τα πραγματικά περιστατικά είναι προγενέστερα της ημερομηνίας λήξης της μεταβατικής περιόδου και/ή η ένδικη διαδικασία κινήθηκε πριν από την εν λόγω ημερομηνία;

2) Έχει το άρθρο 288 ΣΛΕΕ την έννοια ότι εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί διαφοράς μεταξύ ιδιωτών και έχει την υποχρέωση να εφαρμόσει το δίκαιο άλλου κράτους μέλους πρέπει να προβεί, χωρίς να παρεμποδίζεται από την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, σε ερμηνεία των διατάξεων του εν λόγω δικαίου σύμφωνη προς οδηγία της Ένωσης;

3) Αν το εθνικό δικαστήριο θεωρεί αδύνατο να προβεί σε σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία, οφείλει, όπως θα έπραττε και για το εθνικό του δίκαιο, να αφήσει ανεφάρμοστο το εν λόγω αλλοδαπό δίκαιο όταν θίγεται γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης ή διάταξη του πρωτογενούς δικαίου, τις οποίες εξειδικεύει μια οδηγία;

19. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η HJ, η Crédit Agricole Corporate & Investment Bank, η Γαλλική Δημοκρατία, η Δημοκρατία της Πολωνίας, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με εξαίρεση τη Δημοκρατία της Πολωνίας, ανέπτυξαν επίσης τις απόψεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 24ης Ιουνίου 2025.

IV. Νομική εκτίμηση

20. Πριν από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το δίκαιο της Ένωσης επέβαλλε στα δικαστήρια του εν λόγω κράτους να ερμηνεύουν, στο μέτρο του δυνατού, εθνική διάταξη που μεταφέρει την οδηγία για την ίση μεταχείριση στην εσωτερική έννομη τάξη σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία[17]. Στο μέτρο που αυτό δεν ήταν δυνατό, θα ετίθετο το ζήτημα της άμεσης εφαρμογής της οικείας διατάξεως της οδηγίας[18] ή το ζήτημα της άμεσης εφαρμογής της απαγορεύσεως των διακρίσεων βάσει των θεμελιωδών δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της οδηγίας[19].

[17] Βλ. αποφάσεις της 10ης Απριλίου 1984, von Colson και Kamann (14/83, EU:C:1984:153, σκέψη 26), της 5ης Οκτωβρίου 2004, Pfeiffer κ.λπ. (C-397/01 έως C-403/01, EU:C:2004:584, σκέψη 114), και της 9ης Απριλίου 2024, Profi Credit Polska (Επανάληψη της διαδικασίας που περατώθηκε με τελεσίδικη απόφαση) (C-582/21, EU:C:2024:282, σκέψη 61).

[18] Βλ. αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1986, Marshall (152/84, EU:C:1986:84, σκέψη 49), και της 12ης Ιουλίου 1990, Foster κ.λπ. (C-188/89, EU:C:1990:313, σκέψη 17).

[19] Βλ. απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2010, Kücükdeveci (C-555/07, EU:C:2010:21, σκέψη 27).

21. Οι υποχρεώσεις αυτές ίσχυαν αναμφίβολα κατά τον χρόνο των επίμαχων πραγματικών περιστατικών, διότι έλαβαν χώρα πριν από την άσκηση της αγωγής της 23ης Σεπτεμβρίου 2013 ενώπιον του Conseil de prud'hommes Nanterre (δικαστηρίου εργατικών διαφορών της Nanterre). Εξακολουθούσαν να ισχύουν και κατά τον χρόνο απορρίψεως της αγωγής στις 26 Ιουνίου 2019.

22. Ωστόσο, κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης του cour d'appel de Versailles (εφετείου Βερσαλλιών) επί της εφέσεως στις 27 Μαΐου 2021, το Ηνωμένο Βασίλειο είχε ήδη αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η μεταβατική περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας το δίκαιο της Ένωσης εξακολουθούσε σε μεγάλο βαθμό να εφαρμόζεται στο εν λόγω κράτος είχε επίσης λήξει στις 31 Δεκεμβρίου 2020.

23. Ως εκ τούτου, το βασικό ερώτημα που τίθεται με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου) είναι το κατά πόσον, σε μια τέτοια «παλαιά υπόθεση», οι προαναφερθείσες υποχρεώσεις του δικαίου της Ένωσης εξακολουθούν να ισχύουν παρά την αποχώρηση (συναφώς υπό Β). Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται από το κατά πόσον είναι δυνατόν να υφίστανται, συναφώς, υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης όσον αφορά την ερμηνεία της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία (συναφώς υπό Γ). Ωστόσο, πρέπει κατ' αρχάς να διατυπωθούν ορισμένες παρατηρήσεις επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, οι οποίες οδηγούν, μεταξύ άλλων, στο απαράδεκτο του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος (συναφώς υπό Α).

Α. Επί του παραδεκτού

24. Η Επιτροπή και η CACIB αμφισβητούν τη λυσιτέλεια όλων ή, τουλάχιστον, ορισμένων από τα προδικαστικά ερωτήματα.

25. Η Επιτροπή δεν θεωρεί ότι υφίσταται αντίφαση μεταξύ του άρθρου 136 του Equality Act 2010 (νόμου του 2010 περί ισότητας) και του άρθρου 19 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση. Επίσης, δεν προκύπτει ότι το cour d'appel de Versailles (εφετείο Βερσαλλιών) απέκλινε από το άρθρο 19 κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή του άρθρου 136. Ως εκ τούτου, δεν τίθεται το ζήτημα αν εξακολουθεί να υφίσταται υποχρέωση, βάσει του δικαίου της Ένωσης, ερμηνείας της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου σύμφωνης προς την οδηγία, πόσο μάλλον το ζήτημα της άμεσης εφαρμογής του άρθρου 19.

26. Η CACIB διευκρινίζει ότι η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά κανόνα περί αποδείξεως ο οποίος δεν απορρέει από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά από τη γαλλική νομολογία. Πρόκειται για –επιτρεπόμενη– ευνοϊκότερη ρύθμιση του γαλλικού δικαίου για τα πρόσωπα που φέρονται ότι υπέστησαν δυσμενή διάκριση, η οποία δεν μπορεί να εφαρμοστεί στη μεταφορά της οδηγίας για την ίση μεταχείριση στο δίκαιο του Ηνωμένου Βασίλειου.

27. Επιπλέον, η CACIB υπογραμμίζει ότι υπάρχει διαφωνία επί της ουσίας όσον αφορά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων από το cour d'appel de Versailles (εφετείο Βερσαλλιών), την οποία, ωστόσο, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) δεν μπορεί να ελέγξει.

28. Ως εκ τούτου, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) δεν εξήγησε επαρκώς τους λόγους για τους οποίους η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι κρίσιμη για την επίλυση της διαφοράς. Στην πραγματικότητα, τα προδικαστικά ερωτήματα είναι υποθετικά.

29. Ωστόσο, κατά πάγια νομολογία, τα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ερωτήματα που έχει υποβάλει το εθνικό δικαστήριο, εντός του κανονιστικού και πραγματικού πλαισίου το οποίο το ίδιο προσδιορίζει με δική του ευθύνη και την ακρίβεια του οποίου δεν οφείλει να ελέγξει το Δικαστήριο, θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί αιτήσεως που υπέβαλε εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί [20].

30. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως καταδεικνύει σαφώς τους λόγους για τους οποίους το Δικαστήριο τεκμαίρει τη λυσιτέλεια των προδικαστικών ερωτημάτων για την επίλυση της διαφοράς και απαιτεί προφανείς λόγους για την ανατροπή του τεκμηρίου αυτού.

31. Συγκεκριμένα, η λυσιτέλεια των προδικαστικών ερωτημάτων εξαρτάται από τις εξουσίες ελέγχου που διαθέτει το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) έναντι του cour d'appel de Versailles (εφετείου Βερσαλλιών) στην υπόθεση της κύριας δίκης. Η έκταση των εξουσιών αυτών αποτελεί ζήτημα του γαλλικού δικαίου, το οποίο το Δικαστήριο δεν είναι σε θέση να εκτιμήσει. Αντιθέτως, η εκτίμηση του ζητήματος αυτού εναπόκειται στο ίδιο το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο).

32. Πράγματι, φαίνεται ότι η ολομέλεια του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου) υπέβαλε την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο προκειμένου να προετοιμάσει απόφαση σχετικά με ενδεχόμενη περαιτέρω ανάπτυξη των εν λόγω εξουσιών ελέγχου.

33. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, κατά το γαλλικό δίκαιο, εναπόκειται κατ' αρχήν στον δικαστή της ουσίας να εφαρμόσει και να ερμηνεύσει το αλλοδαπό δίκαιο [21]. Επομένως, εκφεύγει σε μεγάλο βαθμό του ελέγχου του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), ως αναιρετικού δικαστηρίου.

34. Εντούτοις, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) θεωρεί ότι, προκειμένου να διασφαλισθεί η τήρηση από το γαλλικό κράτος της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, είναι αναγκαίο να εξελιχθεί η φύση του ελέγχου που το εν λόγω δικαστήριο ασκεί επί της εφαρμογής και ερμηνείας του αλλοδαπού δικαίου, σε περίπτωση που ο Γάλλος δικαστής υποχρεούται να εξετάσει αν ένας νόμος που θεσπίσθηκε από άλλο κράτος μέλος συνάδει προς το δίκαιο της Ένωσης [22].

35. Στο ίδιο πνεύμα, η κ. Berriat, πρώην πρώτη γενική εισαγγελέας του τμήματος εργατικών διαφορών του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), πρότεινε, στις προτάσεις της επί της υποθέσεως της κύριας δίκης, αυστηρότερο έλεγχο σε περίπτωση που το αλλοδαπό δίκαιο πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης. Για τον λόγο αυτό, πρότεινε επίσης στο Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) να υποβάλει στο Δικαστήριο τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα [23].

[20] Αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 2008, Commune de Mesquer (C-188/07, EU:C:2008:359, σκέψη 30), της 24ης Οκτωβρίου 2018, XC κ.λπ. (C-234/17, EU:C:2018:853, σκέψη 16), και της 8ης Απριλίου 2025, Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (Δικαστικός έλεγχος των διαδικαστικών πράξεων) (C-292/23, EU:C:2025:255, σκέψη 36).

[21] Σκέψη 24 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

[22] Σκέψη 40 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

[23] Προτάσεις της 5ης Απριλίου 2024 (Pourvoi αριθ. D 21-21.615, σ. 24 και 25).

36. Επομένως, τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα είναι λυσιτελή για την απόφαση του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου) σχετικά με τις αρμοδιότητές του στο πλαίσιο της εκκρεμούς διαφοράς.

37. Εξάλλου, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η Επιτροπή, δεν είναι δυνατόν να γίνουν εικασίες σχετικά με το τι θα μπορούσε να θεωρήσει το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) ως ενδεχόμενη παράβαση από το cour d'appel de Versailles (εφετείο Βερσαλλιών) της ενδεχόμενης υποχρεώσεως σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας, η οποία θα μπορούσε να χρήζει ελέγχου στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως. Επί του παρόντος, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) εξακολουθεί να εξετάζει κατά πόσον διαθέτει εξουσία ελέγχου. Επομένως, το αποτέλεσμα ενός τέτοιου ελέγχου δεν έχει ακόμη προδικαστεί.

38. Αντιθέτως, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που περιέχονται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με το περιεχόμενο του άρθρου 136 του Equality Act 2010 (νόμου του 2010 περί ισότητας), δεν βλέπω πράγματι για ποιον λόγο θα ήταν αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα. Σύμφωνα με τις συνήθεις μεθόδους ερμηνείας, πρέπει να είναι δυνατή η ερμηνεία της διατάξεως αυτής κατά τρόπον ώστε να αποφεύγεται οποιαδήποτε αντίθεση προς το άρθρο 19 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση.

39. Αν, ωστόσο, από την ερμηνεία του άρθρου 136 από τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου ήθελε προκύψει ότι αποκλείεται η σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία, τούτο θα έπρεπε να εκτεθεί, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος της διατάξεως, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου να διατηρηθεί το τεκμήριο λυσιτέλειας.

40. Ωστόσο, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) αιτιολογεί το ερώτημα αυτό μόνον με την επισήμανση ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό *θα μπορούσε* να είναι χρήσιμη.

41. Επομένως, το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι, σύμφωνα με τα στοιχεία της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, υποθετικό και, ως εκ τούτου, απαράδεκτο.

Β. Πρώτο προδικαστικό ερώτημα: Εξακολουθεί να πρόκειται για δίκαιο της Ένωσης;

42. Επομένως, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα που πρέπει να εξεταστεί είναι αν, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, διάταξη όπως το άρθρο 136 του Equality Act 2010 (νόμου του 2010 περί ισότητας) πρέπει να εξακολουθεί να θεωρείται, παρά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ως μεταφορά του δικαίου της Ένωσης στο εσωτερικό δίκαιο τουλάχιστον για τις παλαιές υποθέσεις, με αποτέλεσμα να υφίσταται υποχρέωση σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας.

43. Κατά το Ηνωμένο Βασίλειο, τα δικαστήριά του εξακολουθούν πράγματι να ερμηνεύουν τη διάταξη αυτή κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία. Ακολουθούν επίσης τη νομολογία του Δικαστηρίου που έχει εκδοθεί μέχρι τη λήξη της μεταβατικής περιόδου.

44. Ωστόσο, το Ηνωμένο Βασίλειο αμφισβητεί ότι η πρακτική αυτή στηρίζεται σε υποχρέωση *επιβαλλόμενη από το δίκαιο της Ένωσης*. Αντιθέτως, απορρέει από την εθνική νομοθεσία σχετικά με την αποχώρηση από την Ένωση, τον Withdrawal Act [24], ο οποίος, μεταξύ άλλων, μετέφερε στο εσωτερικό δίκαιο το σύνολο σχεδόν του δικαίου της Ένωσης που ίσχυε στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν από την αποχώρηση [25].

45. Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν μπορεί να στηριχθεί ούτε στο άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ (συναφώς υπό 1) ούτε στη Συμφωνία αποχώρησης (συναφώς υπό 2), ιδίως υπό το πρίσμα του άρθρου 70 της Σύμβασης της Βιέννης. Ωστόσο, μολονότι, κατ' εξαίρεση, τα δικαστήρια των κρατών μελών εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης σε τέτοιες παλαιές υποθέσεις από το Ηνωμένο Βασίλειο, δεν μπορούν, όπως και τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου, να υποβάλουν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης όσον αφορά τις υποθέσεις των κύριων δικών (συναφώς υπό 3).

1. Άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ

46. Η άποψη του Ηνωμένου Βασιλείου είναι, εκ πρώτης όψεως, σύμφωνη με το άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, οι Συνθήκες παύουν να ισχύουν στο αποχωρούν κράτος από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμφωνίας αποχώρησης ή, ελλείψει τέτοιας συμφωνίας, δύο έτη μετά τη γνωστοποίηση της πρόθεσης αποχώρησης, εκτός εάν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε συμφωνία με το εν λόγω κράτος μέλος, αποφασίσει ομόφωνα την παράταση της προθεσμίας αυτής.

47. Βεβαίως, μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται πλέον για το Ηνωμένο Βασίλειο ή εντός αυτού (συναφώς υπό α). Ωστόσο, τούτο δεν θέτει τέρμα στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης για παλαιές υποθέσεις (συναφώς υπό β).

α) Μη εφαρμογή μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου

48. Το Δικαστήριο ορθώς ερμηνεύει το άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ υπό την έννοια ότι οι Συνθήκες έπαυσαν να ισχύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της Συμφωνίας αποχώρησης, την 1η Φεβρουαρίου 2020, με αποτέλεσμα το κράτος αυτό να μην είναι πλέον, από την ημερομηνία αυτή, κράτος μέλος [26].

49. Τα άρθρα 126 έως 131 της Συμφωνίας αποχώρησης παρέτειναν την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020, ημερομηνία λήξης της μεταβατικής περιόδου.

50. Όπως προβλέπει το άρθρο 50, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, η συμφωνία για την αποχώρηση καθορίζει, για ορισμένα ζητήματα, ειδικές ρυθμίσεις οι οποίες θα εφαρμόζονται και μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου. Ως εκ τούτου, το δίκαιο της Ένωσης με τη μορφή της Συμφωνίας αποχώρησης υποχρεώνει το Ηνωμένο Βασίλειο να αποφαίνεται επί των εν λόγω ζητημάτων σύμφωνα με τις εν λόγω διατάξεις της Συμφωνίας αποχώρησης.

[24] Η υποχρέωση αυτή εξετάστηκε στην απόφαση του Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ηνωμένο Βασίλειο) της 10ης Ιουλίου 2024, Lipton and another κατά BA Cityflyer Ltd ([2024] UKSC 24, σκέψεις 81 έως 132).

[25] Παρατίθεται στην απόφαση του Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ηνωμένο Βασίλειο) της 10ης Ιουλίου 2024, Lipton and another κατά BA Cityflyer Ltd ([2024] UKSC 24, σκέψεις 51 έως 57).

[26] Απόφαση της 9ης Ιουνίου 2022, Préfet du Gers και Institut national de la statistique et des études économiques (C-673/20, EU:C:2022:449, σκέψη 55), και διάταξη της 16ης Ιουνίου 2021, Sharpston κατά Συμβουλίου και Αντιπροσώπων των Κυβερνήσεων των κρατών μελών (C-685/20 P, EU:C:2021:485, σκέψη 53).

51. Ωστόσο, η οδηγία για την ίση μεταχείριση δεν καλύπτεται από αυτές τις ειδικές διατάξεις της Συμφωνίας αποχώρησης. Ως εκ τούτου, από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, η Συμφωνία αποχώρησης δεν υποχρεώνει ούτε το Ηνωμένο Βασίλειο ούτε τα δικαστήριά του να συμμορφώνονται με την οδηγία για την ίση μεταχείριση.

β) Εξακολούθηση εφαρμογής για παλιές υποθέσεις

52. Τι όμως μπορεί να συναχθεί για τις παλαιές υποθέσεις, δηλαδή για τα προγενέστερα πραγματικά περιστατικά;

53. Εν προκειμένω, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ, το δίκαιο της Ένωσης δεν μπορεί πλέον να συνεπάγεται άλλες υποχρεώσεις για το Ηνωμένο Βασίλειο, ακόμη και για παλαιές υποθέσεις, διότι «οι Συνθήκες παύουν να ισχύουν στο εν λόγω κράτος». Ποια είναι, λοιπόν, η βάση για έναν κανόνα του δικαίου της Ένωσης που θα υποχρέωνε το Ηνωμένο Βασίλειο να εξακολουθήσει να εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης σε παλαιές υποθέσεις; Καμία από τις λίγες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που εξακολουθούν να είναι δεσμευτικές για το εν λόγω κράτος δεν προβλέπει κάτι τέτοιο. Αυτή είναι εξάλλου και η θέση του Ηνωμένου Βασιλείου στην παρούσα διαδικασία [27].

54. Ωστόσο, κατόπιν προσεκτικότερης εξετάσεως, η εν λόγω ερμηνεία του άρθρου 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ δεν είναι δεσμευτική, διότι ούτε η διάταξη αυτή ορίζει ρητώς ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται πλέον σε παλαιές υποθέσεις στο οικείο κράτος μετά την αποχώρηση. Ωστόσο, μια τέτοια ρητή διάταξη είναι αναγκαία προκειμένου να θεωρηθεί ότι τα κράτη μέλη θέλησαν να προσδώσουν αναδρομική ισχύ (ex tunc) στο άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ. Πράγματι, κατά κανόνα, οι νομικές διατάξεις εφαρμόζονται μόνο από τη δημοσίευσή τους (ex nunc). Μόνο σε σπάνιες εξαιρετικές περιπτώσεις η αναδρομική ισχύς θα ήταν συμβατή με τη θεμελιώδη αρχή της ασφάλειας δικαίου [28].

55. Βεβαίως, το Ηνωμένο Βασίλειο υποστηρίζει ότι δεν δεσμεύεται πλέον από το δίκαιο της Ένωσης και ιδίως από την αρχή της ασφάλειας δικαίου στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης. Ωστόσο, τούτο δεν σημαίνει ότι το άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ μπορεί να ερμηνευθεί ως παρέκκλιση από την αρχή αυτή.

56. Πράγματι, η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν αποτελεί ιδιαιτερότητα του δικαίου της Ένωσης, αλλά κοινή αρχή των νομικών συστημάτων των κρατών μελών, της οποίας η καταγωγή ανατρέχει στο ρωμαϊκό δίκαιο [29]. Ειδικότερα, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της έννομης τάξης του Ηνωμένου Βασιλείου [30]. Επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα κράτη μέλη θέλησαν να δεχθούν, σε περίπτωση αποχώρησης, μια τόσο σοβαρή μείωση της ασφάλειας δικαίου, η οποία θα μπορούσε να αποβεί εις βάρος και των δικών τους υπηκόων και επιχειρήσεων.

[27] Αυτή είναι και η αντίληψή μου για την European Union Committee της House of Lords του Ηνωμένου Βασιλείου, Brexit and the EU budget, 15η Έκθεση της συνεδρίασης 2016/17 της 4ης Μαρτίου 2017 (HL Paper 125, παράγραφοι 133 και 135).

[28] Βλ. αποφάσεις της 12ης Οκτωβρίου 1978, Belbouab (10/78, EU:C:1978:181, σκέψη 7), της 6ης Ιουλίου 2006, Kersbergen-Lap και Dams-Schipper (C-154/05, EU:C:2006:449, σκέψη 42), και της 10ης Σεπτεμβρίου 2024, Neves 77 Solutions (C-351/22, EU:C:2024:723, σκέψη 102).

[29] Αποφάσεις της 25ης Φεβρουαρίου 1969, Klomp (23/68, EU:C:1969:6, σκέψη 13), και της 29ης Μαρτίου 2011, ArcelorMittal Luxembourg κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά ArcelorMittal Luxembourg κ.λπ. (C-201/09 P και C-216/09 P, EU:C:2011:190, σκέψη 63). Βλ., επίσης, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 9ης Δεκεμβρίου 1994, Ελληνικά Διυλιστήρια Στραν και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδας (CE:ECHR:1994:1209JUD001342787, § 49), και της 28ης Οκτωβρίου 1999, Zielinski, Pradal και Gonzales κ.λπ. κατά Γαλλίας (CE:ECHR:1999:1028JUD002484694, § 57).

[30] Βλ. απόφαση του Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ηνωμένο Βασίλειο), της 10ης Ιουλίου 2024, Lipton and another κατά BA Cityflyer Ltd ([2024] UKSC 24, σκέψεις 66 και 67), καθώς και τη σύμφωνη γνώμη του Λόρδου Lloyd-Jones επί της εν λόγω αποφάσεως (σκέψη 196).

57. Επιπλέον, η σημασία της ασφάλειας δικαίου, ιδίως στο πλαίσιο της λήξεως των διεθνών συνθηκών, οι συνέπειες της οποίας διέπονται από το άρθρο 70 της Συμβάσεως της Βιέννης, είναι γνωστή στη διεθνή κοινότητα. Όπως και το άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ, το άρθρο 70, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της Συμβάσεως της Βιέννης προβλέπει ότι η λήξη διεθνούς συνθήκης απαλλάσσει τα συμβαλλόμενα μέρη από την υποχρέωση περαιτέρω εφαρμογής της συνθήκης. Εντούτοις, σύμφωνα με το άρθρο 70, παράγραφος 1, στοιχείο β′, η λήξη δεν θίγει τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και τη νομική κατάσταση των συμβαλλόμενων μερών που δημιουργήθηκαν κατά την εφαρμογή της συνθήκης, πριν από τη λήξη της.

58. Μολονότι η Σύμβαση της Βιέννης δεν δεσμεύει ούτε την Ένωση ούτε όλα τα κράτη μέλη, ορισμένες από τις διατάξεις της απηχούν τους κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου οι οποίοι, ως τέτοιοι, δεσμεύουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης και αποτελούν μέρος της έννομης τάξης της Ένωσης [31]. Εξ όσων μπορώ να διαπιστώσω, δεν αμφισβητείται ότι το άρθρο 70 κωδικοποιεί επίσης το εθιμικό διεθνές δίκαιο [32], το οποίο με τη σειρά του στηρίζεται στις γενικώς αναγνωρισμένες νομικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της μη αναδρομικότητας [33].

59. Ναι μεν το άρθρο 70 της Συμβάσεως της Βιέννης επιτρέπει αποκλίνουσες συμφωνίες, πλην όμως, ελλείψει ρητής διατάξεως στο άρθρο 50 ΣΕΕ, φρονώ ότι αποκλείεται η ερμηνεία της διατάξεως αυτής υπό την έννοια μιας τέτοιας συμφωνίας.

2. Η Συμφωνία αποχώρησης

60. Επομένως, απομένει να διευκρινιστεί αν η Συμφωνία αποχώρησης περιέχει ειδική συμφωνία παρεκκλίνουσα από το άρθρο 70, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως της Βιέννης, η οποία αποκλείει την περαιτέρω εφαρμογή της οδηγίας για την ίση μεταχείριση στην υπόθεση της κύριας δίκης.

61. Εν προκειμένω, πρέπει κατ’ αρχάς να σημειωθεί ότι η Συμφωνία αποχώρησης δεν περιέχει καμία διάταξη που να αφορά ρητώς την εφαρμογή της οδηγίας για την ίση μεταχείριση ή του δικαίου της Ένωσης στο σύνολό του σε παλαιές υποθέσεις.

62. Ωστόσο, η Συμφωνία αποχώρησης προβλέπει ρητώς ότι ορισμένες διατάξεις εξακολουθούν να εφαρμόζονται σε παλαιές υποθέσεις. Ειδικότερα, τα άρθρα 66 και 67 της Συμφωνίας αποχώρησης ασκούν συναφώς επιρροή.

63. Σύμφωνα με το άρθρο 66 της Συμφωνίας αποχώρησης, οι κανονισμοί σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο σε συμβατικές και εξωσυμβατικές υποθέσεις εξακολουθούν να εφαρμόζονται στο Ηνωμένο Βασίλειο ως προς συμβάσεις που συνάφθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και ως προς ζημιογόνα γεγονότα, εάν τα εν λόγω γεγονότα επήλθαν πριν από την

[31] Αποφάσεις της 16ης Ιουνίου 1998, Racke (C-162/96, EU:C:1998:293, σκέψεις 24, 45 και 46), της 25ης Φεβρουαρίου 2010, Brita (C-386/08, EU:C:2010:91, σκέψη 42), και της 27ης Φεβρουαρίου 2018, Western Sahara Campaign UK (C-266/16, EU:C:2018:118, σκέψη 58).

[32] Διαιτητική απόφαση της 30ής Απριλίου 1990, Νέα Ζηλανδία κατά Γαλλίας (Rainbow Warrior) (*United Nations Reports of International Arbitration Awards*, τόμος XX, σημείο 75), Villiger, M. E. (2008), *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, άρθρο 70, σημείο 14, Ascensio, H., σε Corten, O., Klein, P. (επιμ.). (2011), *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: a commentary (Vol. 2)*, άρθρο 70, σημείο 8, Wittich, S., σε: Dörr, O., Schmalenbach, K. (2018), *Vienna convention on the law of treaties*, άρθρο 70, σημεία 40 και 41.

[33] Villiger, M. E. (2008), *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, άρθρο 70, παράγραφος 14, και Ascensio, H., σε Corten, O., Klein, P. (2011), *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: a commentary (Vol. 2)*, άρθρο 70, σημεία 8 και 9.

ημερομηνία αυτή [34]. Αντιθέτως, στα κράτη μέλη, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης στη Γαλλία, οι κανονισμοί αυτοί εφαρμόζονται ήδη ανεξαρτήτως της Συμφωνίας αποχώρησης, όπως επισημαίνει η Επιτροπή.

64. Επιπλέον, το άρθρο 67 της Συμφωνίας αποχώρησης προβλέπει ότι ορισμένοι κανόνες του δικαίου της Ένωσης σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων εξακολουθούν να εφαρμόζονται σε αγωγές που ασκήθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, όπως είναι και η υπόθεση της κύριας δίκης. Επομένως, τα δικαστήρια των κρατών μελών της Ένωσης ενδέχεται να πρέπει αναγνωρίσουν τη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου και τα κράτη μέλη οφείλουν, κατ' αρχήν, να εκτελούν ορισμένες αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών.

65. Η CACIB συνάγει εξ αυτού, a contrario, ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται πλέον σε ζητήματα που δεν διέπονται από τα άρθρα 66 και 67 ή από άλλες διατάξεις, ακόμη και στο πλαίσιο παλαιών υποθέσεων. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει και το Ηνωμένο Βασίλειο, δεδομένου ότι η Συμφωνία αποχώρησης συνιστά λεπτομερή, περιεκτική και πλήρη κωδικοποίηση η οποία προβλέπει την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης σε ορισμένες παλαιές υποθέσεις που ρυθμίζονται ρητώς, αλλά όχι στην υπόθεση της κύριας δίκης. Σε αντίθετη περίπτωση, το Δικαστήριο θα διατηρούσε την εξουσία εκτιμήσεως του δικαίου του Ηνωμένου Βασιλείου παρά την αποχώρηση.

66. Αντιθέτως, η HJ και η Επιτροπή αντικρούουν το ως άνω a contrario συμπέρασμα. Η εκ μέρους τους ερμηνεία της Συμφωνίας αποχώρησης επιρρωννύεται από τον σκοπό της διασφάλισης της ασφάλειας δικαίου, όπως αυτός διατυπώνεται στο έβδομο εδάφιο του προοιμίου της εν λόγω συμφωνίας. Επομένως, η αναδρομική μεταβολή της νομικής καταστάσεως είναι κατ' αρχήν ασυμβίβαστη με τον σκοπό αυτό. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο εν προκειμένω, δεδομένου ότι η έκβαση εκκρεμών νομικών διαφορών θα μπορούσε να εξαρτάται από το τυχαίο γεγονός ότι αυτές περατώθηκαν πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου ή, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, μόνο μετά την ημερομηνία αυτή [35].

67. Είναι αληθές ότι το Ηνωμένο Βασίλειο μετέφερε, κατά την αποχώρησή του, το σύνολο σχεδόν του δικαίου της Ένωσης στο εσωτερικό δίκαιο [36] ακριβώς με σκοπό τη διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου και ότι τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου εξακολουθούν να ερμηνεύουν τις διατάξεις αυτές υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης και της νομολογίας του Δικαστηρίου [37].

68. Ωστόσο, τούτο ουδόλως μεταβάλλει τη συλλογιστική στην οποία στηρίζεται η ερμηνεία του άρθρου 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ την οποία υποστηρίζω εν προκειμένω: Λαμβανομένης υπόψη της θεμελιώδους σημασίας της αρχής της ασφάλειας δικαίου, ελλείψει ρητής διατάξεως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η Ένωση και το Ηνωμένο Βασίλειο συμφώνησαν με τη Συμφωνία αποχώρησης, ως πράξη του δικαίου της Ένωσης, να καταργήσουν αναδρομικώς την εφαρμογή του συνόλου σχεδόν του δικαίου της Ένωσης σε παλαιές υποθέσεις [38].

[34] Υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2023, Diamond Resorts Europe κ.λπ. (C-632/21, EU:C:2023:671, σκέψη 66).

[35] Βλ. απόφαση του Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ηνωμένο Βασίλειο) της 10ης Ιουλίου 2024, Lipton and another κατά BA Cityflyer Ltd ([2024] UKSC 24, σκέψη 66). Ενδεικτική, από την πλευρά της Ένωσης, είναι η άποψη του τμήματος προσφυγών του EUIPO που παρατίθεται στην απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Μαρτίου 2022, Nowhere κατά EUIPO – Ye (APE TEES) (T-281/21, EU:T:2022:139, σκέψη 15).

[36] Βλ. σημείο 44 των παρουσών προτάσεων.

[37] Βλ. άρθρο 6 του Withdrawal Act.

[38] Βλ. σημείο 56 των παρουσών προτάσεων.

3. Περιορισμός της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως

69. Ωστόσο, πρέπει να γίνει δεκτή η άποψη του Ηνωμένου Βασιλείου ότι το Δικαστήριο δεν θα πρέπει να εξακολουθήσει να είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί της συμβατότητας με το δίκαιο της Ένωσης του δικαίου του Ηνωμένου Βασιλείου περί μεταφοράς του στο εσωτερικό δίκαιο –το οποίο μπορεί να εξακολουθεί να εφαρμόζεται– στο πλαίσιο παλαιών υποθέσεων που έχουν αχθεί ενώπιον των δικαστηρίων κρατών μελών. Επί του ζητήματος αυτού, η Συμφωνία αποχώρησης περιέχει πράγματι διατάξεις οι οποίες, μολονότι δεν καλύπτουν ρητώς την υπόθεση της κύριας δίκης, καταδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπιστεί το ζήτημα αυτό.

70. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμφωνίας αποχώρησης, οι διατάξεις της εν λόγω συμφωνίας που αναφέρονται στο δίκαιο της Ένωσης ή σε έννοιες ή διατάξεις αυτού ερμηνεύονται, κατά την υλοποίηση και την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει εκδοθεί πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου. Επιπλέον, το άρθρο 4, παράγραφος 5, προβλέπει ότι, κατά την ερμηνεία και εφαρμογή της ως άνω συμφωνίας, οι δικαστικές και διοικητικές αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου λαμβάνουν δεόντως υπόψη τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει εκδοθεί μετά από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου. Ωστόσο, με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις που προβλέπονται ρητώς στη Συμφωνία αποχώρησης[39], τούτο δεν συνεπάγεται πλέον το δικαίωμα των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου να υποβάλλουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο.

71. Εξ αυτού συνάγω ότι, μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, το Δικαστήριο δεν μπορεί να εκδώσει νέες δεσμευτικές αποφάσεις σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης όσον αφορά πραγματικά περιστατικά που διέπονται από το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου. Τούτο αποκλείει, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα των δικαστηρίων των κρατών μελών που επιλαμβάνονται, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, παλαιών υποθέσεων από το Ηνωμένο Βασίλειο να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία των εφαρμοστέων στις υποθέσεις αυτές διατάξεων. Πράγματι, η προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου δεσμεύει το εθνικό δικαστήριο κατά την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης[40] και δεν αποσκοπεί στη διατύπωση συμβουλευτικών γνωμών επί ζητημάτων γενικού ή υποθετικού χαρακτήρα[41]. Προς τούτο, δεν αρκεί να λαμβάνεται δεόντως υπόψη απόφαση του Δικαστηρίου μόνο κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 5, της Συμφωνίας αποχώρησης.

72. Ως εκ τούτου, τα δικαστήρια των κρατών μελών οφείλουν να αποφαίνονται επί παλαιών υποθέσεων που διέπονται από το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τον ίδιο τρόπο με τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου, σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου που έχει εκδοθεί πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τη νομολογία που έχει εκδοθεί έκτοτε, χωρίς ωστόσο να μπορούν να υποβάλλουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο.

[39] Άρθρα 158 και 160 της Συμφωνίας αποχώρησης.

[40] Αποφάσεις της 3ης Φεβρουαρίου 1977, Benedetti (52/76, EU:C:1977:16, σκέψεις 26 και 27), και της 16ης Ιουνίου 2015, Gauweiler κ.λπ. (C-62/14, EU:C:2015:400, σκέψη 16).

[41] Αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1981, Foglia (244/80, EU:C:1981:302, σκέψη 18), της 16ης Ιουλίου 1992, Meilicke (C-83/91, EU:C:1992:332, σκέψη 25), και της 1ης Αυγούστου 2025, Voore Mets και Lemeks Põlva (C-784/23, EU:C:2025:609, σκέψη 64).

4. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

73. Κατά συνέπεια, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δικαστήριο κράτους μέλους το οποίο αποφαίνεται μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου πρέπει να θεωρήσει ότι η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου με την οποία μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 19 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση συνιστά μεταφορά του δικαίου της Ένωσης, αν η απόφασή του αφορά πραγματικά περιστατικά που έλαβαν χώρα στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν από την ημερομηνία αυτή. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο οφείλει, όπως και ένα δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου, να σεβαστεί τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου που έχει εκδοθεί πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και να λάβει δεόντως υπόψη τη νομολογία που έχει εκδοθεί έκτοτε, χωρίς ωστόσο να μπορεί να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Γ. Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα: Υποχρέωση σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας

74. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημά του, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινιστεί αν τα δικαστήρια των κρατών μελών που εφαρμόζουν το δίκαιο άλλων κρατών μελών υποχρεούνται να ερμηνεύουν το δίκαιο αυτό κατά τρόπο σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης, όπως πράττουν και για το εθνικό δίκαιο.

75. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι προφανής. Όπως έχει ήδη κρίνει το Δικαστήριο με δύο αποφάσεις που μνημονεύονται και στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, τα δικαστήρια των κρατών μελών οφείλουν επίσης να εφαρμόζουν και το δίκαιο άλλων κρατών μελών κατά τρόπο σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης[42]. Ακόμη και ο δικαστής της Ένωσης υποχρεούται, σε ορισμένες περιπτώσεις, να ερμηνεύει το εθνικό δίκαιο κατά τρόπο σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης[43].

76. Το συμπέρασμα αυτό είναι λογικό, διότι η υποχρέωση σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας του εθνικού δικαίου επιβάλλεται σε όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης. Η υποχρέωση αυτή είναι εγγενής στο σύστημα της Συνθήκης ΛΕΕ, δεδομένου ότι παρέχει στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να διασφαλίζουν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, την πλήρη αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης οσάκις αποφαίνονται επί των διαφορών των οποίων έχουν επιληφθεί[44].

77. Σύμφωνα με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως και, ακόμη σαφέστερα, σύμφωνα με τις προτάσεις της γενικής εισαγγελέα Berriat, οι αμφιβολίες ως προς το συμπέρασμα αυτό οφείλονται στο γεγονός ότι η σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία του δικαίου άλλου κράτους μέλους θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προσβολή των κυριαρχικών δικαιωμάτων του[45]. Οι ανησυχίες αυτές εκφράζονται επίσης με την αναφορά στην αμοιβαία εμπιστοσύνη στο προδικαστικό ερώτημα.

[42] Αποφάσεις της 18ης Νοεμβρίου 2020, DelayFix (C-519/19, EU:C:2020:933, σκέψη 51), και της 8ης Δεκεμβρίου 2022, Luxury Trust Automobil (C-247/21, EU:C:2022:966, σκέψη 67).

[43] Απόφαση της 15ης Ιουλίου 2025, ΕΚΤ κατά Corneli και Επιτροπή κατά ΕΚΤ (C-777/22 P και C-789/22 P, EU:C:2025:580, σκέψη 137).

[44] Αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 2004, Pfeiffer κ.λπ. (C-397/01 έως C-403/01, EU:C:2004:584, σκέψη 114), της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, (C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 24), και της 9ης Απριλίου 2024, Profi Credit Polska (Επανάληψη της διαδικασίας που περατώθηκε με τελεσίδικη απόφαση) (C-582/21, EU:C:2024:282, σκέψη 61).

[45] Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Αιμιλίου στην υπόθεση European Lotto and Betting και Deutsche Lotto- und Sportwetten (C-440/23, EU:C:2025:668, σημείο 54).

78. Ωστόσο, όταν τα δικαστήρια ενός κράτους μέλους εφαρμόζουν το δίκαιο άλλου κράτους μέλους, τα δικαστήρια αυτά, ως αρχές κράτους μέλους, αναπόφευκτα παρεμβαίνουν στα κυριαρχικά δικαιώματα αυτού του άλλου κράτους μέλους[46]. Υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος εφαρμογής των επίμαχων διατάξεων κατά τρόπο που δεν θα εφάρμοζαν τα δικαστήρια του άλλου κράτους μέλους, τα οποία έχουν πρωτογενή δικαιοδοσία. Ωστόσο, μια τέτοια επέμβαση στα κυριαρχικά δικαιώματα γίνεται κατ' αρχήν αποδεκτή από τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο, όπως είναι οι κανονισμοί Ρώμη I και Ρώμη II που μνημονεύονται στο άρθρο 66 της Συμφωνίας αποχώρησης. Επομένως, δεν πρόκειται για προσβολή των δικαιωμάτων αυτών.

79. Επιπλέον, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) και η γενική εισαγγελέας Berriat επισημαίνουν ότι, σε μια υπόθεση, το Δικαστήριο αρνήθηκε να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα σχετικό με τη σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία του δικαίου άλλων κρατών μελών[47]. Ωστόσο, η απόφαση αυτή στηρίζεται αποκλειστικά στο γεγονός ότι η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα δεν ήταν λυσιτελής για την επίλυση της διαφοράς. Δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι τα εθνικά δικαστήρια εμποδίζονται, κατά την εφαρμογή του δικαίου άλλων κρατών μελών, να το ερμηνεύουν σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης.

80. Το ζήτημα ποιο αποτέλεσμα μπορεί να επιτευχθεί πρέπει, ωστόσο, να διακρίνεται από την υποχρέωση σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας. Στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης, η ερμηνεία οριοθετείται από τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης και, ειδικότερα, από τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της μη αναδρομικότητας· Ούτε μπορεί να αποτελέσει έρεισμα για contra legem ερμηνεία[48]. Με άλλα λόγια, η υποχρέωση σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας παύει να υφίσταται όταν το εθνικό δίκαιο δεν μπορεί να εφαρμοσθεί κατά τέτοιον τρόπο ώστε να καταλήγει σε αποτέλεσμα σύμφωνο προς το επιδιωκόμενο με την οδηγία[49]

81. Επιπλέον, η σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία του εθνικού δικαίου μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την εφαρμογή των αναγνωρισμένων *από το δίκαιο αυτό* μεθόδων ερμηνείας[50]. Επομένως, στο μέτρο που στα κράτη μέλη αναγνωρίζονται διαφορετικές μέθοδοι ερμηνείας, η σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία των κανόνων μεταφοράς που διατυπώνονται με παρόμοιο τρόπο στα διάφορα κράτη μέλη μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικά αποτελέσματα.

82. Επομένως, εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς μεταξύ ιδιωτών και καλείται να εφαρμόσει το δίκαιο άλλου κράτους μέλους οφείλει να ερμηνεύσει τις διατάξεις του δικαίου αυτού κατά τρόπο σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης, εφαρμόζοντας τις μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται στο άλλο αυτό κράτος μέλος και τηρώντας τις γενικές αρχές του δικαίου.

[46] Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Αιμιλίου στην υπόθεση European Lotto and Betting και Deutsche Lotto- und Sportwetten (C-440/23, EU:C:2025:668, σημεία 48, 49 και 56) σχετικά με το ακόμη ευρύτερο ζήτημα της εξουσίας μη εφαρμογής του αλλοδαπού δικαίου.

[47] Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2022, HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung (C-577/21, EU:C:2022:992, σκέψη 52).

[48] Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ. (C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 110), της 9ης Απριλίου 2024, Profi Credit Polska (Επανάληψη της διαδικασίας που περατώθηκε με τελεσίδικη απόφαση) (C-582/21, EU:C:2024:282, σκέψη 63), και της 5ης Ιουνίου 2025, Nuratau (C-349/24, EU:C:2025:397, σκέψη 45).

[49] Αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2016, Ognyanov (C-554/14, EU:C:2016:835, σκέψη 66), της 24ης Ιουνίου 2019, Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, σκέψη 76), και της 15ης Ιουλίου 2025, ΕΚΤ κατά Corneli και Επιτροπή κατά ΕΚΤ (C-777/22 P και C-789/22 P, EU:C:2025:580, σκέψη 140).

[50] Αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 2004, Pfeiffer κ.λπ. (C-397/01 έως C-403/01, EU:C:2004:584, σκέψη 116), της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ. (C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 111), της 9ης Απριλίου 2024, Profi Credit Polska (Επανάληψη της διαδικασίας που περατώθηκε με τελεσίδικη απόφαση) (C-582/21, EU:C:2024:282, σκέψη 62), και της 5ης Ιουνίου 2025, Nuratau (C-349/24, EU:C:2025:397, σκέψη 46).

V. Πρόταση

83. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στην υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ως εξής:

1) Δικαστήριο κράτους μέλους που αποφαίνεται μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου πρέπει να θεωρήσει ότι η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου με την οποία μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 19 της οδηγίας 2006/54/ΕΚ για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης συνιστά μεταφορά του δικαίου της Ένωσης, εάν η απόφασή του αφορά πραγματικά περιστατικά που έλαβαν χώρα στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν από την ημερομηνία αυτή. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο οφείλει, όπως και ένα δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου, να σεβαστεί τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου που έχει εκδοθεί πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και να λάβει δεόντως υπόψη τη νομολογία που έχει εκδοθεί έκτοτε, χωρίς ωστόσο να μπορεί να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

2) Δικαστήριο κράτους μέλους το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς μεταξύ ιδιωτών και καλείται να εφαρμόσει το δίκαιο άλλου κράτους μέλους οφείλει να ερμηνεύει τις διατάξεις του δικαίου αυτού κατά τρόπο σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης, εφαρμόζοντας τις μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται στο άλλο αυτό κράτος μέλος και τηρώντας τις γενικές αρχές του δικαίου.